

Sayman ARUZ

1-ci seans

1986-cı ilin axırları idi. İran-İraq müharibəsi təzəcə başa çatmışdı. Yaxın qohumların biri oğluna toy edirdi deyə, bütün qohum-əqrəbə onları evinə yığışmışdı. Sulduzun adət-ənənəsinə uyğun olaraq, dövlətin qəti qadınlarına rəğmən şənlik möclislorimizin baş qohromanı aşığılar və onların müqəddəs sazları olardı. Bəzən də homin aşığıların simasında muğam eşidə bilərdik ki, fikir vermədim, hər zaman dinləyicilər tərəfindən kodor və göz yaş ilə qarşılanırdı. Xalqımız torpaqları uğrunda verdiyi şəhidlərinin mibarıziliyi hesabına öz dödə-baba torpaqlarında rahat yaşaya bilərdi. Mən homişöki kimi gedib düz aşığıların oturduğu yeri yaxın, onların kənarında oturmışdım. Aşığıların biri xalqın istəyinə əsasən "Araxam, Kürə bəndom" məhənsini özüno mənəşsür bir üslubda oxuyurdu. Toydakılar bözən alqış, hordən də susub nəmli baxışlarla aşığı müşayiət edirdilər. Toy, müharibənin gətirdiyi qan-qaydaya baxmayaraq, şən keçirdi. Zurna-balabanın və sazın səslə ol-ələ tutub həyatın otırafında "Yallı" gedirdik. Qoşlton küçədə böyük bir hay-küy qopdu. Polis nəşinlərinin qırmızı işıqları küçəni qan rənginə çevirdi. Bir pozəvəng polis müruru qapının astanasında dayanmış, başına başına toyun dayandırılmasını talob edirdi. Bir neçə saniyə sonra həyət polistlorlə müharibəyə alındı. Toy süküta keçər olmuşdu. Əllərimizi biri-birindən "ayırıldıq". Həmişöki kimi, hər kəsin gözündə bu sualı görmək olurdu: "Yəno nə istəyirlər bunlar?"

Polis müruru aşığılara tərəf gəldi və ol atıb aşığın çiyindən sazi almaq istədi. Uca səslə dedi:

- Səno deməmişdik saz çalma, hə?

Aşığı sanki Koruğlu dirilib kimi, mürurun gözünə baxıb sağ əli ilə mürurun əlini geri çevirib dedi:

- Saz çalmağ üçündü də.

Mürur sazi özüno tərəf dartıb dedi:

- Yer mənə bu zohrimarı! Yer səni başa salım nə üçündü!

Aşığı mənə olmaq istəsə də, mürurun həyətəli aşığın həyətə qalıb gəldi. Babəki əlləri minlərlə düşmənin ölüfinə sobob olsa da, sonunda hər xainin xainəti necə bəndənə bodonudin ayrıldı. Mürur sazi alıb başına qaldırıb özünü xalqa tərəf çevirib, mollavari dedi:

- Ey ümməti islam, bu küfr alətid. İslam düşmənlərin ümməti islamını parçalamaq üçün bu seylərdən istifadə edirlər. Musiqi şeytan işi, şeytan əməlidir. Şeytani əməllərdən uzaq durun!

Aşığı burnu bığlarına əlini çəkib mikrofonu dedi:

- Mürur boy, İslam ələ biz aşığılar toblığı ələmişik də. Sən dediyin küfr xarici musiqilordədi. Saz bu millətin özünüdür. Sazın İslamla nə düşmənləri var axı!

Mürur başına qaldırıldığı sazi iki əlli aşığın başına çalıb dedi:

- Nə düşmənləri, hə? Bax, bu düşmənləri!

Vətənimiz olmasa da qanacağımız var

yi! Dedim saz çalma, deməli çalma. Vossalam! Hələ bir müzə də eliyirson?

Mürur toyu bir anlıq yasa çevirdi. Həmin yerində donub qalmışdı. Saz aşığın başında Füzuli qəzəli kimi parçalanıb aşığın başında axan qanlı birlikdə xalqın üroyinə döldü. Aşığın başı qanı ilə bəzənmişdi. Xalq bir anlığı ayağa qalxıb "bişərof, bişərof!" - deyə-deyə mürura tərəf yeriməyə başladı. Mürur bu sohnəni görəndə əlini silahının üstünə qoyub asta-asta qapıya tərəf gəldi. Küçədə etiraz 'ədən bir-iki gənə, yaralı aşığı və dostların öz-ləri ilə apardılar. Toy dağıldı və bəylə golin möcür toyu yarımçıq buraxıb gətdilər. Ancaq o qəhrəman aşığı o əşiqliq sənətini tork etdi, nə də sazını yerə qoydu.

2-ci seans

Dilini, milli varlıqlarını, modoniyətini, tarixini, adət-ənənəsinə və ümumiyyətini, səni bir insan olaraq rəsmiyyətə tanımayan bir əlkədə yaşamağ çox böyük dərddir. Dili mək-təbdən deyil, anamızdan öyrəndik. Ona görə onə yazı bilmədik, təkçə sevə-sevə danışa bilədik. Biz muğam və sazın səsinə yalnız öz sükut dünyamızda duyuncu dinləyə bilərdik. Sükut dünyamızın xaricində biz deyil, onlar var idilər. Dili dilimizə, sözü sözüümüze, sazi sazımıza düşmənlər olanlar xarici dünyamızı işğal etmişdilər. Saz və sözüümüzi başımıza çal-ırdılar dəyə sənəmizi yarib üroyimizdə gəzildik. Muğamı yalnız gözələrimizdəki həsrət də-lu baxışlarla fəryad edə bilərdik. Muğam gü-şəlorini məktəbdə deyil, Cənubi Azərbaycanın yüz illik harayından, fəryadından öyrəndik. Sonunda da həsrətimizin özü ələ qala muğamın güşəlorindən birinə, "həsrət guşəsi"nə çevrildi. 45 milyonun hər gün oxuduğu muğam guşəsidir "həsrət guşəsi". Piş dərəmədi-dilsizliyimiz, təsnifi - vətənsizliyimiz, ən ziltərəfi də kimsəsizliyimiz idi.

3-cü seans

Bəzi ictimai-siyasi sobobləro görə Sulduzdan Təbrizə köçməli olduq. Dumanlı Təbrizin ictimai məktəbinə "qəbul" olmaq şəxsən mənə üçün böyük fəxr idi. Azərbaycanın hansı gəşosindən, hansı xüsusiyyətlərinin sahibi olursan-ol, Təbrizə sənədən Şah İsmayil, Sərtarxan, Xiyabani və Pişəvəri kimi qəhrəmanları yaratmağı gözəl bilir. Təbrizin kafeləri, küçələri, qədimi bazarları, modoniyəti və bir sözlə dəşək ictimai doyırmanları insanı sirtə, ruhunu işə axtarıb və toblo kökləyir. Uduzmaq, assimilyasiya olmamaq və Sərtarxanın dediyi "dağ qazan" kimi sərbərlə, amma qızandan sonra qəhr qılınımı bütün mənə-lərdə düşmənlərin üroyinə vurmağ Təbriz çünraltı ideologiyasıdır. Azərbaycanın tarixi paytaxtı özünü ağ-qara həyatına mən və ailləmə dəxal etdi. Nəcə deyim, məhbəsimiz bir az də, yəni Təbriz boyda böyüdü. Böyük möhbəslər böyük möhbəslərə böyüyürlər bəlkə də. Mən də öz böyük möhbəsimdə böyüməyə başladım. Günümlü gəzli şəkildə evlərdə keçirilən şer toplantılarında, şairlərin yığıldığı bir-iki çayxanada, millətçilərin toplaşdığı gəzli evlərdə və bozən də sair kimi döləli küçələri gəzib-dolaşmaqda keçirdi. Təbrizdə yaşayan hər bir şəxsin özü mənə gə-zimlə; ayrıca bir roman mövzusu. Onların

o Mən və mənə kimilər bu şəhərin sönməyən ocağında polad kimi döyülə-döyülə Zülfüqarə çevrildik.

dənədiği ləhçə, istifadə etdiyi heç yerdə eşit-mədiyən sözlər, davranışları, dünyaya baxışı və geyim tərzləri başqa heç yerdə yoxdur desəm, yanlışmışam. Mən Təbrizdə öyrən-dim ki, vüqarını, təmkinini qoruya bilsən, uduzsan da belə qalibsen. Təbriz yaxşı bilir ki, xalq minlərlə müzdür əsgəri silahlandırıb, başqasının ərazisinə hücum çəkib, nəmərliliklə "qələbə" çalan alqışı deyil, əli-qulu kəsil-miş, aifəsi, torpağı təcavüzə məruz qalan, amma sözü və əl-obasından dönməyən Babəki qalib hesab edər. Mən və mənə kimilər bu şəhərin sönməyən ocağında polad kimi döyülə-döyülə Zülfüqarə çevrildik.

Xatırlayıram ki, təhlükəsizlik qüvvələrinin şərindən uzaq qalmağ üçün beş-əlli avto-bus milli faallər, o cümlədən aşığı və xanəndələrımızlə bəzən Səhənd, bəzən də Səvalan dağlarının otayına gedir, orada öz istədiyimiz formada Azərbaycanlı olduğumuzla fəxr edərdik. Yəni şairimiz şer, aşığımız bayatı və xanəndəmiz də muğam oxuyardı. Şahidimiz də vətənin müqəddəs dağları olardı-deyə kimsə bizi heç nəyə məhkum edə bilməzdi. Bu gün də dünyada tanınan bir çox milli güncəyli şair və qəhrəmanlar ələ o cəmiyyətin yetimləridir. Axşama kimi "duman salamat qal, dəğ salamat qal" - deyib türkcəsinə toblotlu bəyət edərlik. O, cəmiyyətlərdə bütün insanı-oxla-ğı doyurulan ən gözəl formada var idi. Qardaş-lıq, fədakarlıq və bir sözlə desək, Azərbaycan deyilən hər həsrətimiz məhz o ayda bir dəfə təkrar olan yığıncaqlarda birləşə, bütüvləşə bilirdi.

Adım çəkilmə istəmədiyim milli foallər-mizdən biri çoxlu mücadilədən sonra Azər-baycan musiqisinin öyrədən bir mərkəz yara-da bildim. Mən homin mərkəzdə tar öyrən-mək üçün qeydiyyatdan keçmişdim. Tar mən-in üçün Azərbaycan demək idi. Tarın səslə sevdim, tarın səslə aşığı oldum mən. Həttə tarın səslə ayrılaşa dözü, göz yaşlarımla sile bil-dim. Tarın pərdələrində kim olduğumun bir dahu anlaya bildim. Fəxrəto tarı çiyinəmə atıb evdən mərkəzə, mərkəzədən oca gəldim. Tarımı çiyənimdə daşıyanda ələ bilirdim ki, dünyamın ən güclü xoşbəxtlik silahımı daşıyıram. Mənəim bu xoşbəxtliyimi mərkəzimin sədrinin təhlükəsizlik qüvvələri tərəfindən millətçilik suçuna ilə həbsə atılan günə qədər, yəni sadəcə iki ay sürdü.

Homin gün homişöki kimi tarımı çiyinəmə atıb mərkəzə gəldim. Qapıya çatanda gördüm ki, polislər qapını məhbəsiyəyə alıb, əyəllər bir-bir çöbə atırlar. Mərkəzin sədrini gördüm ki, polis məşinədə oturulmuşdu. Bir az da yazınlaşdım. Musiqi tələblərinin bir ikinci mərtəbədən mənə tərəf bağlandı ki,

-Gəlmə, qaç burdan!

Həç nə başa düşmərdim. Qaçma bilməz-dim. Bir az da irəli gətdim. Əsgərlərinin biri hə-min tələbimin səsinə eşidib mənə tərəf gəldi. Əlində yekə və qara bir dubinka var idi.

- Sən də burda dars oxuyursan?

- Hə, necə bəyəm?

- Az danış görün! O nədi belində?

- Tardı.

Dubinka ilə başına dımlıqladı dedi:

- Zəhrimardı. Yer görün mənə o zəhrimarı!

Çiyimə kənarə çəkib dedim:

- Vermirəm, sən kimsən e? O inonim vətənimdi...

- Mən kiməm, hə, vətənimdi, hə? Dayan səno deyərdəm indi ki, kiməm!

Polis müruru başqa bir polisi yanına çağır-dı. İndi iki nəfər idilər. Biri əllərindən, di-gəri isə tərənə yazıyış dərtdilər. Tarım çiy-nyindən dənəyən otım kimi ayrıldı. Əl çək-mədim. Bütün varlığımı tarımı geri almağa çalışdım. Polislərdən biri məsxərə ilə mənə dedi:

- Nə olub, vətənsiz qaldın? Sənin başın ağrıyır deyəson.

Açıqlı-açıqlı cavab verdim:

- Bizim vətənimiz olmasa da, qanacağımız var. Başımı sən alğırdın!

Polis tarı başına qaldırdı ki, olım çatmasın. Uzun və hoynasıy idi. Ona görə də nə qə-dər ol-ayaq atsam da, tarımı geri ala bilmə-dim. Yeri tüpürüb dedim:

- Bişəroflər!

Polis osobillədi: Mürur dostuna dedi:

- Tutun bu kafirli!

Mürur mənə tərəf demək olar ki, hücu-ma keçdi. Mən də candan məhkəm idim deyə çoxlu müqavimət göstərdim. Şonda dubinka və ələ silah gücünə mənə yerə yıxıb ka-ləfçələdilər. Bağırtdım:

- Nə istəyirsiniz mənəooooon!

Tarımı mənədən alıb polis gülməşəyorək dedi:

- Kafirli! Haram musiqini toblığı etmək-dəşən gədin namaz qılın, o dünyanız alın.

- Nə oldu, təkçə bizim musiqi küfr oldu? Bos bütün günü göbək roşi etdiyiniz musiqi-ləri niyə küfr adlandırmırsız, hə?

Mollavari dedi:

- Kəsə sosini! Onlar ölkəni bölmürlər. Tok-ca o "dünyalarınızı" dağıdırlar. Amma siz hom bu dünyanızı hom o biri dünyanızı dağıdır-sız.

Mürur mənə ayağa qaldırıldı və məşina tərəf aparılmağa çalışıldı. Zariya-zariya dedim.

- Axı səno nə, mən bu və ya o dünyamı dağıdırəm və yaxud düzəldirəm? İstəyərdəm dağıdırəm, istəyərdəm düzəldirəm. Hələ də

görüm, kim deyib ki, tar o biri dünyanı dağıdır? Kim deyib musiqini sevmək küfrdü? Kim deyib axı?..

Polis dubinka ilə kürəyimə vurub bağırdı:

- Mən deyirəm, bildin? Sözün var?

Qəzəblə maşınlarına möhkəm bir təpik vurub dedim:

- Sən mənim şəhərimdə mənə kafir deyə bilməzsən? Kişisənsə, əllərimi aç sənə deyim! Mən o tarı sənə verməyəcəm. Qaytar onu mənə!

Polis maşına tərəf gəldi və mənim düz qabağında dayandı. Onu kin, məni isə qəzəb titrədir-di. Dodaqları əsə-əsə dedi:

- Tarını istəyirsən, hə?

- Hə, istəyirəm!

- Onda gəl al görüm necə alacaqsan!

Əllərim bağlı idi deyə ayağımla polisın ayağını təpiklədim. Polis "ax" deyib bir addım geriye getdi. Sonra isə ağzı köpüklənmiş dəli kimi üstümə hücum çəkdi. Tarımı başına qaldırıb başıma çırpmaq istədi. Başımı sürətlə kənara çəkdim. Tar polis maşınının qapısına dəyib vətənim kimi bir neçə parçaya ayrıldı. Bundan da ürəyi soyumayan məmur yumruqla gözümün üstündən vurdu. Ətrafdakılar onu sakitləşdirməyə çalışırdılar. Qan gözümün üstündən yerə axırdı. Qəti özümü sındırmadım. Ağzıma dolmuş qanı yerə tükürüb dedim:

- Nə olsun, bir başqasın alaram, əsas ürəkdi. O da ki, sizlərin əksi olaraq bizdə boldu...

4-cü seans

Bakıdayam. Rübabənin "Unuda bilmirəm" mahnısına qulaq asa-asa Yazıçılar Birliyinə tərəf gedirəm. Bir dost zəng edir ki:

- Sayman bəy, salam. Beynəlxalq Muğam Musabiqəsinə Güneydən iki nəfər xanəndə gəlib. Mümkünsə gəlin onları görün. Sizinlə görüşmək istəyirlər.

- Hə, nə gözəl. Maşındayam elə. Hara gəlim?

- Mərkəzə...

Tələsik mərkəzə tərəf yola düşürəm. Hər ikisinin simasında özümü görürəm. Birinin baxışında qırılmış sazı, digərində tarı görürəm. İki iştirakçıdan biri müsabiqəni davam etmək üçün seçilir. Baxışlarında tarı gördüyüm güncylidən adını soruşdum. Dedi:

- Məcidəm, bəy.

Dedim:

- Canımsan.

Dedi:

- Çox sağ olun, bəy.

Dedim:

- Muğamı harda öyrənibsən?

Dedi:

- Atamdan.

Təəccüb etmədim. Dedim:

- Elə bizim hamımız ya anamızdan öyrənmişik, ya da atamızdan...

Dedi:

- İnşallah, başınızı uca eliyəcəm, bəy...

Dedim:

- Məcid, sən elə buralara qədər gəlməyinin özü nəyə desən dəyər. Yer tutsan da, tutmasan da.

- Çox sağ olun, bəy.

- Əlli milyonun qırxı ordadı.

- Bəli.

- Münsiflər heyətinin tərkibində olmasaq da, heyətin ürəyində varıq, Məcid. Qəti stressin olmasın.

- Çalışacam, bəy. Yanımda olun ki, tək olmayım.

- Tək deyilsən. Qırx milyonun sınımış başı, qırılmış sazı, parçalanmış tarının gözü söndüdi... get, get və qalib ol...

- Baş üstə, bəy. Sizə o taydan bir hədiyyə gətirmişəm.

- Nədi elə?

- Eşitmişəm ki, dayınız məşhur aşiq olub. Ona görə də dedim bir saz gətirim...

- Çox sağ ol, Məcid. Amma həm mənim evdə sazım var, həm də buralarda saz çoxdu. Mümkünsə onu apar, gələn dəfə gələndə mənə o taydan bir dənə tar gətir. O tayın ağaclarından düzəlmiş tarı istəyirəm...